

**VOORUIT NAAR DE CHAOS
DE TIJD SPEELT *RISQUONS-TOUT*¹
VAN FILIP VANLUCHENE**

Annick POPPE

Vooruitgang. Het stuk is nog maar net begonnen of daar al valt het woord waar- rond het verdere verloop ervan zal draaien. Een vooruitgang, die in de vorm van een autosnelweg, die tot grote tevredenheid van de negenenveertig leden van de plaatselijke Kamer van Koophandel, een vergeten West-Vlaams gehucht met de rest van Europa, ja zelfs van de wereld zal verbinden.

Risquons-tout. Laten we alles op alles zetten, alles riskeren, opdat geen enkele ‘opportunity’ wordt gemist. Over de vooruitgang en de onverwachte kansen die hij biedt, de prospectus die alvast naar de Verenigde Staten is gestuurd, wordt door de lokale industriëlen, waarvan sommigen zich zowaar al in Wall Street wanen, in hun stamcafé De Patria bij biljartspel en pint druk gediscussieerd. Ambitieuze zakenmensen, textielbonzen vooral, als daar zijn Glorieux, wever van biljartlaken, wiens vrouw elke avond op p. 22 van haar roman in slaap valt, steevast vóór de komst van haar man. Vercruysse, van Tapijtweelde Vercruysse, die de mond vol heeft over een jeugd/zakenreis naar het land van Tigris en Eufraat, Hotel Sheherazade en karavaantochten in de woestijn, naar die streek waar onze in een stroomversnelling geraakte beschaving is ontstaan. Een mooiprater, gladde jongen ook, die klaagt over een oogkwaal, maar ondertussen de moeilijkste stoten uit zijn biljartkeu tovert. De al wat oudere Callewaert, die weigert de ramen in de achtergevel van de nieuwe zaak van Mattijs te plaatsen zolang die in de voorgevel niet zijn betaald, maar in de vroege ochtend stomdronken de hele levering aan diggelen loopt. Diezelfde Mattijs, zelfstandig boekhouder en secretaris van de Kamer, ‘Mattijs van tot’, zoals ze hem, naar de openingsuren van zijn gloednieuwe zaak spottend noemen, voor zijn handige financiële constructies blijkbaar rijkelijk betaald.

Risquons-tout. De naam ook van een voormalige grenspost, ooit met smokke- len in verband gebracht, waar in de onmiddellijke nabijheid van de oprit van de nieuwe snelweg, Victor woont, samen met zijn zus. Victor, de ietwat achterlijke knecht van Glorieux, meester in het leggen van de weversknoop, die te laat en ril- lend van de kou op het werk verschijnt, na vergeefs, en dit in een bouwput die zich intussen met water heeft gevuld, naar zijn mondharmonica te hebben gezocht. Of zij de komst van de ontelbare auto’s en vrachtwagens met hetzelfde enthousiasme tegemoet zien? “Een autostrade moet zo plat mogelijk liggen,” heet het, “zo min mogelijk bergop-bergaf.”

Risqouns-tout. Titel van het jongste stuk van Kortrijkzaan en man uit de streek Filip Vanluchene, geschreven in opdracht van De Tijd, die zich na *Casanova* (1990) en het eveneens door Lucas Vandervost geregisseerde *Montagnes russes* (1995) voor de derde maal aan een werk van deze auteur waagt.

Zoals we dit bij Vanluchene intussen gewoon zijn² ook hier geen wellmade play maar een stuk waarin de acteurs - Dirk Buyse, Bob De Moor en Jurgen Delnaet - veeleer verteller zijn dan personage. Drie acteurs, die gehuld zijn in het uniform van een nooit ter sprake komende dorpsfanfare en zich bewegen in een decor dat met zijn zeven her en der verspreide stoelen, achteloos achtergelaten koperblazers en reusachtige beker, gewonnen bij het biljartspel of een of andere cafésport, doen denken aan de gelagzaal van café De Patria, waar een deel van de handeling - andere locaties zijn de fabriek van Glorieux en de nabijheid van het huis van Victor en zijn zus - zich afspeelt. Dit voor een achterwand die bestaat uit vier rijen van acht dia's, herinneringen aan wat onherroepelijk voorbij is, net als de kostuums en rekwisieten stille getuigen van een dorpsleven waarvan we, als gevolg van dezelfde 'vooruitgang' de teloorgang in een ijtempo meemaken.

Beperkt Jurgen Delnaet zich tot de rol van Victor, die hij met ingehouden verbazing speelt, beide anderen lenen hun stem - nemen soms elkaar de woorden uit de mond, vervolledigen elkaars zinnen of spreken in de derde persoon over zichzelf - aan een veelheid van personages, zoals daar zijn de zakenlui, maar ook een deurwaarder, enkele arbeiders bij Glorieux en de echtgenotes van de leden van de Kamer. Vrouwen, die in deze hyperkapitalistische mannenwereld enkel goed genoeg worden bevonden om een fancyfair voor het 'goede doel' te organiseren en die in de mannelijke verbeelding - cf. het beeld van de vrouwen, naakt zwemmend in de bouwput - tot banaal lustobject worden gedegradeerd.

Het verhaal, waarin voortdurend heen en weer gesprongen wordt in de tijd, het tijdsverloop soms wordt versneld, dan weer vertraagd, is opvallend veellagig, met bijbelse, mythologische en intertextuele verwijzingen. Hoewel het handlingsverloop overwegend realistisch is, ontbreken ook de groteske elementen niet (cf. de cynische, soms hilarische humor, zoals in het geval van de regenmantel, door Vercruyse meegenomen in de woestijn), terwijl naar het einde toe een zelfs magische sfeer zal gaan overheersen.

Dat Vanluchene de techniek van het verteltheater intussen perfect beheerst, heeft evenwel tot enkele overdrijvingen geleid. Het vele verspringen in de tijd en de talrijke verhaallijnen maken het - ietwat te lange stuk - niet altijd makkelijk om volgen, de vele personages blijven vaak te schetsmatig, waardoor het de acteurs

- laten we niet vergeten dat Delnaet enkel Victor voor zijn rekening neemt - bijna onmogelijk is hen tot echte karakters te laten uitgroeien, voldoende te differentiëren tussen de verschillende rollen die ze te vertolken krijgen (zo is Buysel vooral overtuigend als de uitbundige Vercruyssen en minder als Callewaert, De Moor veeleer als de geleidelijk door twijfels geplaagde Glorieux dan als de arrogante Mattijs). Opmerkelijk bij al dit taalgeweld - en dramatisch erg effectief - is wel dat de zus van Victor, die de uiteindelijke motor van de tragedie zal blijken te zijn, slechts aanwezig wordt gemaakt in enkele flarden etherische muziek, als van een sirene.

Immers, bij de oprit staat een huis waarin, als een soort Thomas en Andrea uit Claus' *Een bruid in de morgen*, Victor en zijn zus wonen, een huis waarop Geldof, fabrikant van modieuze vasttapijten op rollen zijn oog heeft laten vallen en dat mits de nodige aanpassingen en uitbreidingen, perfect tot een uitermate winstgevend congrescentrum/restaurant/luxebedeel kan worden omgebouwd. Om hem tot verkopen te bewegen schenkt Geldof de beïnvloedbare Victor een gloednieuwe trompet.

Victors zus blijkt echter niet tot verkopen bereid en zwicht niet voor Geldof, de succesrijkste van hen allemaal, die onder meer door bestellingen uit de V.S. zijn machinepark totaal heeft vernieuwd en in een splinternieuwe wagen rondtoert. Dit terwijl bij Glorieux, die nog met oude machines werkt en wiens meesterknecht naar Geldof is overgestapt, de onverkochte voorraden zich opstapelen - 144 rollen van 50 meter van het beste biljartlaken, zo maar op de koer. Als plots de deurwaarder opdaagt, kan hij hem voorlopig afhouden met de mededeling dat biljarten een olympische sport geworden is. Diezelfde Glorieux, die bij Vercruyssen een tapijt heeft besteld "om de lege plek in zijn slaapkamer op te vullen" is echter opgemerkt toen hij met grote ogen stuurde naar de eenzaam dansende schone. Of hij ook naar binnen is geweest, de drie trapjes op? Als hij haar kan overhalen, suggereert Geldof, misschien dat het dan met die schulden wel in orde komt. Anders ... Om het geluid van de bulldozers te overstemmen, het naderen ervan te bezweren, oefent Victor, tegelijk Orpheus³ en Wannes Raps, dorpsdoot en geboren verliezer, onophoudelijk op zijn trompet.

Speelt, zoals we dit bij Vanluchene gewoon zijn, dit opnieuw oer-Vlaamse stuk zich slechts ogenschijnlijk in het verleden af, de thematiek verschuift van het psychologische naar het algemeen maatschappelijke en voegt zo een nieuwe dimensie toe aan zijn werk. De ontstellende leegheid die uit de geportretteerde zakenwereld blijkt, kan immers worden geïnterpreteerd als een scherpe kritiek op het hypermaterialisme dat tot in alle geledingen van onze maatschappij doorge-

Risquons-tout door De Tijd (Foto: Patrick De Spiegelaere)

drongen is, met de kale bouwput als een symbool voor de ingrijpende ontworteling die hiervan het gevolg is. "Opportuniteit maakt plekken die niet uitgaan", aldus Vercruysse. Wie niet mee kan, vliegt eruit.

Als alles echter stof geworden is, rest alleen de chaos, het niets.

Geldof, bij wie door werken aan het nieuwe verdeelcentrum de stroom uitgevallen is, roept de hulp van de overheid in. Soldaten, als ruiters van de Apocalyps, voltooiën het werk. Daar al donderen de eerste vrachtwagens over het asfalt. De bouwput als poort van de hel, die nu heel gauw zal opengaan.

De oproep van Glorieux - die de overproductie door een niet begrijpende Victor in de bouwput heeft laten kieperen en verkiest niet in te gaan op de bestellingen uit de V.S., waar aldus Vercruysse, biljartlakens de gekste kleuren hebben - om het aanbod van Geldof te verwerpen, komt te laat. Op weg naar hun nieuwe huis 'aan de overkant' komt de jonge vrouw in een gigantische kettingbotsing om. Haar koortsige broer, wiens lippen door het vele oefenen op de trompet zwaar zijn ontstoken, zal haar weldra volgen in de dood.

De vooruitgang, welke ook de consequenties ervan zijn, lijkt niet tegen te houden, aldus de teneur van het stuk. Glorieux' weigering het spel verder mee te spelen, lijkt verdacht veel op een daad van zwakheid, van een mee door persoonlijke problemen veroorzaakt onvermogen de nieuwste ontwikkelingen te volgen. Victor is al bij voorbaat machteloos, zijn zus niet echt van deze wereld, muziek en dans niet bij machte de 'vooruitgang' een halt toe te roepen.

'Victor' en 'Glorieux' gaan ten onder in een wereld waarin geen plaats meer is voor helden en sprookjesachtige verhalen niet meer zijn dan verkoopstechnieken. Geldof (geldwolf?), bijgestaan door Mattijs (bij minder frisse praktijken behulpzaam?) en deurwaarder Grijspeert triomferen, tot nog handiger geldwolven ook hen te slim af zullen zijn. Ondertussen dient het inferno op de autosnelweg (de zoveelste gezonken supertanker of lekkende kerncentrale, het milieuschandaal, de voedselrel van de dag) zich aan als voorbode van een nog groter ramp, waarvan de schade, het aantal slachtoffers niet zal zijn te overzien.

Risquons-tout is een in de hallucinante finale beklijvend stuk over de grenzen van de vooruitgang, waarin duidelijk wordt dat een tot het uiterste doorgedreven kapitalisme tot chaos en vernietiging leidt. Glorieux' weigering, hoe weinig effectief ook, is alvast een eerste stap. Of voldoende mensen tijdig zijn voorbeeld zullen volgen, inzien dat een daadwerkelijke kentering nodig is en die ook in de

praktijk omzetten? Vanluchene, hij, vertaalt intussen Max Frisch' *Biedermann und die Brandstifter*⁴ ...

NOTEN

- 1 *Risquons-tout* van Filip Vanluchene door De Tijd. Acteurs: Dirk Buyse, Jurgen Delnaet, Bob De Moor. Regie: Lucas Vandervost. Première: 10 oktober 2000 in KVS/De Bottelarij.
Voor recensies zie Peter Anthonissen in *De Morgen*, 12 oktober 2000 en Fred Six in *De Standaard*, 13 oktober 2000. Voor de neerslag van een interview met Vanluchene zie Paul Verduyck in *Knack*, 4 oktober 2000.
- 2 Cf. o.a. mijn bijdrage in *Documenta*, 17 (1999), nr. 4, pp. 409-416.
- 3 Fred Six in *De Standaard* heeft het over het Orfeusmotief in dit stuk.
- 4 *Bal van de pompiers* door De Tijd. Première: 11 januari 2000 in de Vooruit Gent.